

تحلیل جامعه‌شناختی نقش توریسم بر توسعه پویا (مورد مطالعه شهر مراغه)

ناصر قهرمان

دانشجوی دکتری رشته جامعه‌شناسی توسعه اقتصادی، گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات

تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

سیدمحمدسیدمیرزایی^۱

استاد گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

مصطفی ازکیا

استاد گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

چکیده

گردشگری به عنوان یکی از گسترده‌ترین صنایع خدماتی در جهان، حائز جایگاه ویژه‌ای است از این رو بسیاری از کشورها در رقابتی نزدیک و فشرده، در پی افزایش منافع و عواید خود از این صنعت هستند و شهر مراغه نیز به علت توانمندیهای محیطی و تاریخی- فرهنگی، در گردشگری دارای قابلیت بالایی در این حوزه می باشد لذا بخاطر وابستگی اقتصاد مراغه به کشاورزی و پتانسیل بالای اشتغالزایی در حوزه گردشگری، می توان از این صنعت به عنوان جایگزین کشاورزی در زمانهای خشکسالی و نقش آن در توسعه پویا استفاده کرد در این تحقیق برای آزمون فرضیه های مطرح شده، با استفاده از انتخاب نمونه آماری ۱۳۰ نفری از جامعه آماری که متشکل از ۱- همه خبرنگاران و فعالان گردشگری شهرستان، صاحبان اصلی مشاغل مرتبط با گردشگری و گردشگرانی که از مکانهای مختلف گردشگری شهر دیدن کرده و بیش از یک بار به مراغه مسافرت کرده بودند از طریق نمونه گیری ساده انتخاب و در قالب دو پرسشنامه متفاوت مورد پرسش قرار گرفته اند و با استفاده از روشهای آماری (T اسپرمن و آزمون خی دو) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و نتایج بیانگر تاثیر گردشگری بر روی متغیرهای زیرساخت های گردشگری، درآمد و فرصت های شغلی مرتبط با گردشگری می باشند همچنین داده های بدست آمده از ارگانهای مرتبط با گردشگری تاثیر گردشگری بر متغیرهای مذکور را تایید کردند و بیانگر افزایش متغیرهای ذکر شده در طول ده سال گذشته می باشد.

کلید واژه ها: مراغه، توسعه، گردشگری، زیرساخت های گردشگری

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۲۲

مقدمه

توسعه در مفهوم کلی خود به معنای ارتقاء سطح مادی و معنوی جامعه انسانی و ایجاد شرایط مناسب یک زندگی سالم برای تمامی افراد جامعه است. با توجه به این مفهوم توسعه در برگیرنده ی جنبه های اقتصادی- اجتماعی، سیاسی و فرهنگی است که تغییرات کمی و کیفی را شامل شده و در عین حال از نظر داخلی و خارجی از مفاهیم نسبی به شمار می رود (Jabareen, 2006) مقصود مطلوب توسعه، بهبود کیفیت زندگی همه است؛ بنابراین کوشش برای دستیابی به توسعه باید به شکلی باشد که منافع اکثریت مردم را در بر گیرد، در صورتی که بخش محدودی از جامعه که خود یک فرایند تغییر مطلوب است بهره مند شوند نمی توان آن را توسعه نامید (Kates et al, 2005). امروزه مفهوم توسعه پویا در تمام ابعاد امری ملموس است، توسعه به این مفهوم به نوعی عملکرد اطلاق می گردد که در آن همه افراد و شرایط مادی و غیر مادی یک جامعه با هم و هماهنگ در جهت از بین بردن فقر، مرض، جهل و نا امنی و... بسیج شوند و کشور را از نظر اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی به بهره روز افزون برسانند. همچنین توسعه ای مد نظر است که حداقل تخریب و حداکثر سودآوری را به ارمغان آورد و مردم یک کشور در هر جایی که زندگی می کنند احساس رضایت نمایند. دو اصل در توسعه پایدار باید توجه بیشتری داشت که برابری در تامین نیازها بین نسل هایی که جایگزین می شوند باید رعایت شود و آن شامل حفاظت از محیط طبیعی (و زندگی در چارچوب ظرفیت تحمل آن)، استفاده حداقل از منابع غیرقابل تجدید، رفاه فردی و ارضاء نیازهای اساسی افراد جامعه، است (Maclaren, 1996:186)

کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه، برای توسعه پویا، اهداف دقیق و وسیعی را در نظر گرفته است. طبق نظر این کمیسیون، اهدافی که در مفهوم توسعه پایدار مورد توجه می باشد، عبارت اند از: ۱ - تداوم رشد؛ و ارتقا کیفیت؛ ۲ - رفع نیازهای ضروری برای اشتغال، غذا، انرژی، آب و بهداشت؛ ۳ - کنترل جمعیت در یک حد مطلوب؛ ۴ - حفاظت و نگهداری از منابع؛ ۵ - بهینه سازی تکنولوژیکی؛ ۶ - مدنظر قرار دادن توأم محیط زیست و اقتصاد در تصمیم گیری ها؛ ۷ - اصلاح روابط بین الملل اقتصادی؛ ۸ - مشارکتی کردن توسعه.

رشد اقتصادی، همچنان یکی از جنبه های مهم توسعه پایدار به حساب می آید. این امر نشانگر آن است که رشد اقتصادی و توسعه پایدار مکمل یکدیگرند به شرط آنکه هم جهت و در یک راستا باشد (Timberlak, L., Holmberg, J, 1991) و (از کیا و دیگران، ۱۳۹۲: ۴۲۵-۴۲۸)

از تلاقی، مشارکت و هم افزایی بخش های اقتصاد، اجتماع و محیط زیست توسعه پایدار شکل می گیرد به نظر می رسد که یکی از راه های توسعه پایدار می تواند از طریق گردشگری بویژه شهری شکل گیرد، توسعه گردشگری شهری با ارتقای ابعاد کمی و کیفی در هر شهری از جمله کلان شهرهای ایران می تواند همراه باشد، تا از این طریق حداکثر بازده را در تولید بدست دهد، وجود تسهیلات از زمان ورود گردشگران تا زمان خروجشان، همکاری و مشارکت عرضه کنندگان خدمات شهری، تامین نیازهای فراغتی و... همگی بیانگر ارتقاء کیفی و کمی این نوع گردشگری در سطح توسعه پایدار محلی می باشد. گردشگری می تواند به عنوان شکلی با اهمیت از فعالیت های انسانی اثرات قابل توجهی در اقتصاد محلی، فرهنگ و جامعه داشته باشد. از این رو می توان به اثرات گردشگری را تحت عناوین اثرات اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، زیست محیطی حتی جمعیتی مورد بررسی قرار داد. در حقیقت مسائل گردشگری عموماً چند جانبه اند و دارای مجموعه ای از ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی هستند. بنابراین هنگام بررسی باید به خاطر داشت که این اثرات چند جانبه اند و تقسیم بندی آن ها آن ها آسان نیست. به بیان دیگر نمی توان اثرات گردشگری را به سادگی صرفاً تحت عنوان اثرات اجتماعی، زیست محیطی یا اقتصادی طبقه بندی کرد.. به طور مثال تاثیرات توسعه بر بعد جمعیت قابل توجه است زیرا در مکانهای توسعه یافته تراکم جمعیت بیشتر است و شرایط کسب درآمد و اشتغال در مکانهای توسعه یافته فراهم می باشد به بیان دیگر امروزه صنعت گردشگری در دنیا، یکی از منابع مهم درآمد و در عین حال از عوامل موثر در تبدلات فرهنگی است و به عنوان گسترده ترین صنعت خدماتی در جهان، حائز جایگاه ویژه ای است از این رو بسیاری از کشورها در رقابتی نزدیک و فشرده، در پی افزایش بیش از پیش منافع و عواید خود از این فعالیت بین المللی اند. کشور ما نیز با قدمت تاریخی چندین هزارساله و منابع فراوان و غنی جذب گردشگر، می تواند در این رقابت جهانی فعالانه شرکت کند و از این منبع سرشار، سهمی شایسته و در خور داشته باشد.

با توجه به وابستگی ایران به درآمد حاصل از نفت و پایان پذیر بودن این منبع و نوسانهای قیمت شدید آن در چند سال گذشته، لزوم تغییر برنامه در جهت استفاده و به کارگیری منابع جایگزین به منظور رهایی از اقتصاد تک محصولی بیش از پیش در کشور احساس می‌شود. در این راستا با توجه به تبدیل شدن صنعت گردشگری به یکی از صنایع برتر دنیا و توانایی بالقوه‌ی کشور در این زمینه که از لحاظ جاذبه‌های تاریخی در رتبه‌ی دهم و جاذبه‌های فرهنگی در بین ۳ کشور برتر قرار گرفته است هم چنین از نظر تنوع صنایع دستی ایران جزء ده کشور برتر دنیا به حساب می‌آید در این میان از صنعت گردشگری به عنوان بهترین گزینه می‌توان استفاده نمود چراکه صنعت گردشگری، در درجه اول به عنوان مکانیزمی برای توسعه اقتصادی می‌باشد که قادر است ارزش خارجی و فرصتهای شغلی ایجاد کند همانطوری که در صفحات قبلی ذکر گردید صنعت گردشگری سومین صنعت از نظر درآمد زایی محسوب می‌شود و کشورها و شهرهایی که این پتانسیل را دارا هستند می‌توانند از این فرصت به عنوان یکی از اهرمهای توسعه بهره برداری کنند. طبق آمارهای ارایه شده توسط اداره میراث فرهنگی و گردشگری، شهرستان مراغه با دارا بودن بیش از ۳۰۰ اثر باستانی و تاریخی ثبت شده در فهرست آثار ملی قبل از اسلام و بعد از اسلام و آثار طبیعی و آبهای معدنی می‌تواند بستر و محل مناسبی برای گردشگری باشد با معرفی آثار تاریخی و طبیعت شهرستان می‌توان به جذب گردشگر کمک نمود لذا با بررسی ابعاد موضوع و نقش گردشگری و اکوتوریسم در بحث توسعه، می‌توان راهکارهای مناسبی در جهت رشد جذب گردشگر ارایه داد. شهرستان به دلیل وجود باغات مختلف میوه یک منطقه کشاورزی و باغی تبدیل شده است و مشاغل مختلف تبدیلی محصولات کشاورزی به صورت مستقیم و غیر مستقیم در شهر وجود دارد محصولات تولید شده در شهرستان سیب و انگور به صورت عمده و سایر میوه‌ها می‌باشد براساس اعلام اداره جهاد کشاورزی سالانه ۳۲۰۰۰۰ تن بیشترین سهم را در تولید این محصولات را در استان داراست و حدود ۵۰ سردخانه نگهداری محصولات و ۱۰ کارخانه خشک کنی و بسته بندی انگور و سایر محصولات با ظرفیت تولید

تحلیل جامعه شناختی نقش توریسم بر توسعه پویا59

۴۰۰۰۰ تن در سال (آمار اداره صنعت، معدن و تجارت) مشغول فعالیت هستند علاوه بر کشاورزان و باغداران، ۲۰۰۰ نفر به صورت مستقیم در این واحدها کار می کنند علاوه بر این تعداد زیادی به صورت غیرمستقیم از قبل تولید محصولات کشاورزی امرار معاش می کنند اما در زمانهایی که محصولات کشاورزی دچار سرمازدگی یا به هر نحوی خسارت می بیند به دلیل مشاغل زیادی در شهر به مبادلات کشاورزی وابسته بوده میزان گردش مالی به شدت کاهش پیدا کرده و رکود بر بازار شهر حاکم شده و میزان درآمد مشاغل مرتبط و غیر مرتبط کاهش چشمگیری می یابد به همین دلیل از پتانسیل های گردشگری می توان برای درآمدزایی در شهر اقدام نمود و در این راستا تحقیق خاصی صورت نپذیرفته است لذا در این تحقیق قصد آن می رود ابتدا به رابطه بین تعداد گردشگران و توسعه زیرساختهای گردشگری شهرستان پرداخت و در ادامه از طریق پرداختن به پتانسیل های گردشگری و اکوتوریسم، حتی ژئوتوریسم شناسایی و برجسته سازی آن، بتوان به راهکارهایی برای جذب گردشگر دست یافت تا از این طریق بتوان قدمهایی برای توسعه و درآمد زایی در شهر برداشت لذا این تحقیق در جستجوی راهکارهایی هم برای جذب گردشگر خواهد بود.

سوال اصلی در این تحقیق اینگونه است که: وضعیت تاثیر گردشگری بر توسعه پویا در شهرستان مراغه چگونه است؟ که در این راستا می توان به اهداف جزئی زیر هم اشاره داشت:

- شناسایی وضعیت تاثیر گردشگری بر انسجام اجتماعی مردم منطقه
- شناسایی وضعیت تاثیر گردشگری بر توسعه زیر ساختهای مرتبط با گردشگری شهر
- شناسایی وضعیت تاثیر گردشگری بر ایجاد فرصت های شغلی مرتبط برای ساکنان شهری
- شناسایی وضعیت تاثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی موثر بر رونق گردشگری در مراغه
- شناسایی وضعیت تاثیر گردشگری بر توسعه محلی و شهری

مؤلفه اصلی پارادایم گردشگری پایدار، ساخت رابطه و اتحاد برای قدرتمندتر ساختن ظرفیت‌های جامعه محلی و انتقال اقتصاد محلی به شیوه‌ای پایدار، که برای محیط زیست نیز مطلوب فایده باشد، است. البته شایان ذکر است که، این رویکرد رابطه محور برای ارتقای گردشگری پایدار، نیازمند تشکیل و ساخت ظرفیتهایی برای همکاری میان سه بخش اصلی رویکرد توسعه پایدار است (موسایی و دیگران، ۱۳۹۱)

به عبارتی گردشگری پایدار حاصل تلاش در دستیابی به توسعه پایدار در تمامی زمینه‌هاست. هدف اصلی در بسط معنایی گردشگری پایدار، راه روشهای منطقی‌تر بهره‌گیری از منابع طبیعی و انسانی و ممانعت از به کارگیری غیر علمی این منابع می‌باشد. توسعه پایدار گردشگری دارای سه جنبه است:

۱- حفاظت از محیط زیست

۲- حفظ منابع و میراث فرهنگی

۳- حرمت و احترام به منابع (از کیا و ایمانی، ۱۳۹۴:۳۲۹)

در سال‌های اخیر، برخی از کشورهای در حال توسعه در برنامه‌های توسعه خود با موفقیت رو به روندند، از این روی در صدد بازاندیشی و تجدیدنظر در برنامه و دستاوردهای جامعه خود برآمدند تا دلیل عدم موفقیت خود را دریابند. یکی از مهمترین دلایلی که بدان دست یافتند آن بود که، آنان توسعه درون‌زا را که بر طبق مشارکت مردم صورت گرفته باشد، نادیده گرفته بودند. در برنامه‌ریزی‌های کشور ما، فقدان توسعه‌ای درون‌زا با برنامه‌هایی که مردم در آن مشارکت داشته باشند و دولت تنها نقش تغذیه آن را به عهده گیرد، به خوبی مشهود است. برنامه‌ها عموماً از بالا به پایین انتخاب، تنظیم، تجویز و ابلاغ شد و حتی تبعات و برگشت نظرات بومیان، روستاییان و دست‌اندرکاران نیز برای تجدیدنظر و ارزیابی استفاده نشد. در نتیجه بسیاری از اهداف توسعه، تنها در همان کاغذها، ابلاغیه‌ها و بخشنامه‌ها باقی ماند. روستاییان و دست‌اندرکاران بومی، آن را نشناخته، نپذیرفته و از خود ندانسته و در آن مشارکت نکردند. کارگزاران و جریان طرح‌ها و برنامه‌ها نیز به دلیل مواجهه با چنین موانعی، هر حرکت شخصی را ناتوان یافتند، از این روی خود نیز پس از مدتی عملاً کار را رها کردند. مشارکت مردم توسط مدیران و برنامه‌ریزان و کارگزاران دولتی تنها به معنی پرداخت برخی از هزینه‌ها توسط مردم تأویل شد. این امر، نه تنها مشارکت را از عاملی اجتماعی که در

تحلیل جامعه شناختی نقش توریسم بر توسعه پویا61

تاروپود توسعه جای دارد خارج ساخت، بلکه موجب شد که مردم وبویژه روستائیان نیز از اساس با مشارکت مخالفت ورزیده و آن را واژه‌ای با ظاهری خوب که درصدد است، جیب شان را به طریقی خالی کند، نگرستند و در نتیجه بزرگترین سرمایه ذهنی و انسانی را دولت در چنین برخورد اولیه ی غیرصحیحی از دست داد. حال اگر درصدد باشیم که توسعه مشارکتی را در جامعه ترویج کنیم، به سبب تبلیغات ناخواسته و منفی دولت در برنامه‌های گذشته با موانعی بیش از گذشته مواجه‌ایم، و نه تنها رسانه‌ها، بلکه کارگزاران و دست اندرکاران می‌بایست به گونه‌ای رفتار کنند که مردم، نه در شعار، بلکه خود در حین عمل دریابند که به مشارکت در تصمیم‌گیری، اجراء، ارزشیابی و... آنان مربوط می‌شود. عدم باورپذیری متقابل مردم و مسئولین سبب شده که سازمان‌ها و کانال‌هایی که باید موازی با توسعه مشارکتی و در جهت تحقق و تسریع آن پدید آیند، شکل نگیرند و عملاً توسعه به مراحل زیربنایی تر وارد نشده و نهادینه نگردد. بسیاری از مسئولین، کارگزاران و دست اندرکاران دولتی نیز خود تصور درست و روشنی از مشارکت مردمی ندارند تا آن را به مردم و روستائیان انتقال دهند. در سال‌های اخیر، برخی از کشورهای جهان سوم در برنامه‌های توسعه خود با موفقیت رو به رو نشدند که یکی از مهم‌ترین دلایل این بود که آنان توسعه درون‌زا را که بر طبق مشارکت مردم صورت گرفته باشد، نادیده گرفته بودند. در برنامه ریزی‌های کشور ما نیز، فقدان توسعه‌ای درون‌زا با برنامه‌هایی که مردم در آن مشارکت داشته باشند و دولت تنها نقش تغذیه آن را به عهده گیرد، به خوبی مشهود است. هر نوع تصمیم‌گیری و برنامه ریزی که با اعضای سایر گروه‌ها و انجمن‌ها اتخاذ و طراحی می‌شود باید با مشارکت کامل نیروهای مردمی و افراد محلی همراه باشد. آنها منابع اطلاعاتی هستند و می‌توانند با دانش بومی که دارند در سازماندهی کمک‌ها همراهی کنند در عین حال سفیران خبری هستند و اخبار خوب و پوشش منطقی کمک‌ها را در منطقه منتشر خواهند کرد. بدین طریق بود که با افزایش رفاه نسبی و ایجاد تنوع در مصرف، تعداد گردشگر در سال ۱۹۵۰ که از ۲۶ میلیون نفر تجاوز نمی‌کرد، به تدریج و بویژه بعد از اتمام جنگ جهانی دوم توانست رشد صعودی خود را به سرعت ادامه دهد (خانیا، ۱۳۸۵: ۱۹۵). این روند صعودی در دهه‌های ۶۰، ۷۰ و ۸۰ میلادی به سرعت ادامه پیدا کرد و از دهه ۹۰ به بعد دوباره اهداف، رویکردها، و تعاریف جهانگردی مورد ارزیابی و تجدیدنظر قرار گرفت و با متأثر شدن از رویکرد توسعه پایدار^۱، ادبیات جدیدی

¹ Sustainable Development

به نام "گردشگری پایدار"^۱ وارد مباحث گردشگری شد. از این دهه به بعد بود که گردشگری تقریباً به صورت اجتماعی تثبیت شده و به عنوان یکی از مؤثرترین و مهمترین شاخصهایی که قدرت تعیین‌کنندگی زیادی در حیات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، و... کشورها دارد، مورد بحث قرار می‌گرفت (موسایی و دیگران، ۱۳۹۱)

با نگاهی گذرا به روند گردشگری پایدار و آمار مربوط به آن در ایران، به این واقعیت پی می‌بریم که، هر چند کشور ایران از لحاظ ابنیه و آثار تاریخی در میان ۹ کشور برتر دنیا قرار می‌گیرد (با ۱۲ هزار ابنیه تاریخی ثبت شده و یک میلیون ۲۰۰ هزار ابنیه که قابلیت ثبت شدن را دارند اما هنوز آنها به ثبت نرسیده‌اند)، و حتی از نظر جاذبه‌های اکوتوریستی نیز جزو ۱۰ کشور برتر دنیا می‌باشد اما از نظر درآمد کسب شده در این زمینه بسیار کمتر از سایر کشورهاست، تا جایی که، ایران جایگاهی بهتر از رتبه ۹۲ را به خود اختصاص نداده است (طیبه و همکاران، ۱۳۸۷: ۶۷) حتی پیش‌بینی سازمان جهانی گردشگری برای سال ۲۰۱۹ درباره وضعیت صنعت گردشگری در بین ۱۸۱ کشور بررسی شده، حکایت از این واقعیت دارد که، ایران از نظر اندازه، در رتبه ۲۸، نسبت به اقتصاد جهانی، در رتبه ۹۹ و از لحاظ رشد، در رتبه ۱۰۰ قرار خواهد گرفت، که نشانگر رشد منفی است (موسایی و دیگران، ۱۳۹۱)

آمارهای جداول سازمان جهانی گردشگری در مورد ایران که در ردیف کشورهای آسیای جنوبی جای گرفته است نشان می‌دهد که در سال ۲۰۱۰ چیزی نزدیک به ۳ میلیون نفر (۲ میلیون و ۹۳۸ هزار نفر) از دیگر کشورهای جهان وارد کشور شده‌اند که این تعداد در سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ به ترتیب به ۴.۹۶۷ میلیون و ۵.۲۳۷ میلیون نفر افزایش پیدا کرده است که به ترتیب رشد ۴.۲ و ۵.۴ درصدی را نسبت به سال‌های پیش از خود نشان می‌دهد. با این حال در سال ۲۰۱۶ تعداد توریست‌های ورودی به ایران به رقم ۴.۹۴۲ میلیون کاهش پیدا کرد که نشانگر افت ۵.۶ درصدی نسبت به سال ۲۰۱۵ است. از نظر درآمدهای کشور از صنعت توریسم، آمارهای سازمان توریسم جهانی حاکی از آن است که در سال ۲۰۱۰، ایران ۲.۴۳۸ میلیون دلار درآمد داشت که این درآمد در سال ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ با به ثبت رساندن رشدی مداوم به ترتیب به ۳۸۴۱ میلیون دلار و ۳۸۶۸ میلیون دلار رسیده است.

¹ Sustainable Tourism

تحلیل جامعه شناختی نقش توریسم بر توسعه پویا63

در حوزه گردشگری و توریسم دیدگاههای مختلفی برای تحلیل این مقوله وجود دارد به نظر می آید یکی از بهترین تلاش‌های صورت گرفته برای نشان دادن نفوذ تئوریهایی و ایدئولوژی‌های توسعه بر گردشگری از سوی جفری به منظور بررسی چگونگی خط سیر فرایند علمی گردشگری صورت گرفته است. براساس تحلیل ادبیات گردشگری جفری (۲۰۰۱) چهارمرحله یا مواضع فلسفی و ایدئولوژیکی را در تئوری گردشگری و به موازات تئوری توسعه مشخص می‌نماید. وی مدعی است که در هر دوره‌ای یکی از این مواضع بر بقیه غلبه نموده و با یکدیگر همزیستی داشته اند در ادامه به چهار مرحله اشاره می‌شود:

-دیدگاه حمایتی

در دیدگاه حمایتی گردشگری به مثابه یک صنعت مولد که یاری دهنده اقتصاد و توسعه کشور هاست در نظر گرفته می‌شود در دورانی که بسیاری از کشورها بخصوص کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته دارای مسائل و مشکلات اقتصادی هستند گردشگری می‌تواند عاملی مهم و مثبت برای جذب منابع باشد در راستای این دیدگاه برای کسب منافع و منابع مالی نیازمند توسعه زیر ساخت ها و تاسیسات گردشگری هستیم براساس این دیدگاه دولت‌ها برای کاهش مشکلات اقتصادی جامعه از صنعت توریسم حمایت می‌کنند. در مطالعه حاضر بیشتر بر روی این دیدگاه تاکید می‌شود زیرا که گردشگری به عنوان ابزاری برای کسب درآمد و اشتغال زایی می‌تواند در اقتصاد منطقه ایفای نقش نماید.

دیدگاه گسست منفی

بابو و همکاران اعتقاد دارند که «موضع گسست از اواخر دهه ی ۱۹۶۰ به این سو نگرانی مربوط به آثار منفی رشد سریع توسعه ی گردشگری از سوی پارادایم وابستگی مطرح شد. در این مرحله دغدغه ی اصلی تئوری گردشگری بررسی آثار گردشگری بر کشورها و محیط‌هایی بود که مقصد گردشگران محسوب می‌گردید و شیوه‌ی تحلیل از نوع مدل‌های وابستگی پیرامون-مرکز بود. این عده از تئوری پردازان گردشگران بین المللی را «استعمار فرهنگی» یا «چهره ی لذت جوینان ی استعمار نو» تلقی میکردند (از کیا و آقاجانی، ۱۳۹۴)

این دیدگاه به عنوان نوعی واکنش به مواضع ضد توسعه ی گردشگری دهه ی ۱۹۸۰ شاهد رهیافتهای آرمان گرایانه نسبت به گردشگری بود. این دیدگاهها با عناوینی چون گردشگری سبز، مناسب

مسئول، نرم و جایگزین مطرح شدند هدف اصلی این رویکردها این بود که اصول و سیاست‌گذاری‌های گردشگری را طوری جابجا نمایند که عمدتاً محل‌ها و اجتماعات بتوانند مالکیت و کنترل این صنعت را در اختیار داشته باشند. تا حدودی مفهوم معاصر اکوتوریسم این رهیافت را تصویر می‌نماید.

براساس دیدگاه تلفر^۱ و شارپلی^۲ با افزایش دانش مربوط به فرایندهای توسعه گردشگری پارادایمی تحت عنوان توسعه گردشگری پایدار در دهه ۱۹۹۰ بوجود آمد و این پارادایم نیز با مشکلات اجرایی و پذیرشی روبرو می‌باشد و بسیاری از کشورهای در حال توسعه آن را شاهدی بر تداوم استعمار غربی تلقی مینمایند در دیدگاه دانش مدار، تأسیس دانشکده‌ها و پژوهشکده‌های گردشگری و توسعه تحقیقات گردشگری بسیار مورد تأکید قرار گرفت و از همین رو بود که رشته‌ی جهانگردی به مثابه‌ی یک رشته مستقل علمی در جهان مطرح شد (همان)

گرچه عوامل زیادی در نرخ رشد سریع گردشگری دخالت دارند اما از نظر علمای اجتماعی مؤثرترین آنها رشد و گسترش طبقه‌ی متوسط است. جوامع فوق صنعتی دارای جمعیت طبقه خدماتی مسلط و به ویژه رشد این طبقه در کشورهای در حال توسعه شرایط و تقاضا برای انواع مختلفی از محصولات و تجربه‌ی گردشگری را بوجود آورده است. در حالی که نگاه عامیانه نسبت به گردشگر به عنوان کسی که در پی تفریح و لذت است همچنان وجود دارد واکنش فوری به این تحولات آن بوده که گردشگری را به عنوان در باب تفکرات کلیشه‌ای پاسخی به این فرایندهای سریع تحولات اقتصادی و اجتماعی فرهنگی در نظر بگیرند. بنابراین، دوره‌ی گردشگری به سر آمده و گردشگری به عنوان بخشی از پروژه‌ی فوق صنعتی فرهنگی در نظر گرفته می‌شود (از کیا و آقاجانی، ۱۳۹۴) توجه به مقوله مصرف و مصرف‌گرایی در سه دهه اخیر تحولات مهمی را در فهم و نظریه پردازی جامعه معاصر در پی داشته است. این تحول به ویژه معلول توجه همزمان به ابعاد فرهنگی مصرف در کنار ابعاد اقتصادی و سیاسی آن است. بسیاری از نویسندگان (گابریل ولانگ، ۱۹۹۵، مک کراکن، ۱۹۹۰، فدرستون، ۱۹۹۰، لی، ۱۹۹۳، کمپبل، ۱۹۹۵؛ هریس، ۲۰۰۴ و بومن ۲۰۰۸) بر این اعتقادند که بدون کالاهای مصرفی، جوامع مدرن ابزارهای اصلی

^۱ - talfer

^۲ - Sharpley

تحلیل جامعه‌شناختی نقش توریسم بر توسعه پویا65

برای بازآفرینی، بازنمایی و دستکاری در فرهنگ خود را از دست می‌دهند. همچنین بدون کالای مصرفی، ارائه تعریفی از هویت جمعی ناممکن می‌شود. کالاها و خدمات مصرفی ما را در محاصره خویش قرار داده‌اند و تصور زندگی فرهنگی جامعه معاصر بدون روابط، فعالیتها و معانی برخاسته از مصرف ناممکن است. (ذکایی، ۱۳۹۱) اگرچه در دنیای جدید که هر روز انسان متمدن در مسیر تبلیغات سرمایه داری عرصه‌های جدیدی از مصرف و مصرف‌گرایی را تجربه می‌کند نباید این راهم از نظر دور داشت که مصرف و مصرف‌گرایی همیشه هم محکوم نیست و در مواردی با هویت انسانها در ارتباط می‌باشد به عبارتی «مصرف هم می‌تواند قلمرویی برای انتخاب، آزادی و تقویت تعلقات و ارزشهای اجتماعی باشد و هم می‌تواند به انفعال، از خود بیگانگی، محدودیت و کنترل بینجامد» (همان)

- تحقیقات زیادی انجام شده در ارتباط با گردشگری و نقش آن در توسعه انجام شده است که به مواردی اشاره می‌شود:

- تحقیقی با عنوان تحلیل پیامدهای گردشگری روستایی بر توسعه مورد مطالعه روستای کندوان توسط شاهی پور و مجتبی زاده در دانشگاه آزاد واحد تهران مرکز انجام شده است که نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که گردشگری هم در توسعه روستای کندوان و هم در بهبود وضعیت اقتصادی خانوارهای این روستا تاثیر به سزایی داشته است از جمله پیامدهای توسعه این روستا ناشی از گردشگری می‌توان به ایجاد اشتغال، تعامل فرهنگی، بهبود وضعیت محیط زیست و بهبود توجه دولت به منطقه و همچنین ممانعت از مهاجرت روستاییان از روستا اشاره کرد. (شاهی پور و مجتبی زاده، ۱۳۹۵)

تحلیل پیامدهای توسعه گردشگری بر توسعه مناطق روستایی (مطالعه موردی: دهستان کسلیان استان مازندران) این تحقیق توسط محمدصادق ابراهیمی کوهبنه و اسماعیل ایزد در دانشگاه اصفهان انجام شده است که نتایج تحقیق نشان می‌دهد که ورود گردشگران تأثیرهای مثبت و معناداری بر بهبود درآمد روستائیان، توسعه امکانات بهداشتی عمومی، بهبود سیستم دفع فاضلاب و دفع زباله، گسترش مرکزهای اعتباری و توسعه سکونتگاه‌ها و معابر روستاها دارد. همچنین نتایج این تحقیق حاکی از آن

است که مهم‌ترین تأثیرهای مثبت ناشی از ورود گردشگران به روستاها را می‌توان در عواملی نظیر: توسعه زیرساختی، توسعه اقتصادی و توسعه اشتغال و همچنین مهم‌ترین تأثیرهای منفی ناشی از ورود گردشگران به مناطق روستایی را می‌توان در عواملی نظیر تغییر فضای کسب و کار، توسعه ناهنجاری‌های اجتماعی و تخریب فضای فرهنگی روستا خلاصه کرد. (ابراهیمی کوهینه وایزد، ۱۳۹۳)

- هزار جریبی و نجفی، تحقیقی تحت عنوان "بررسی جامعه‌شناختی عوامل موثر بر توسعه گردشگری در ایران با رویکرد جذب گردشگران خارجی" به انجام رسانده‌اند. نتایج این تحقیق بیانگر آن است که میان دو متغیر رضایتمندی و بازگشت مجدد به مقصد رابطه‌ی معنادار و مستقیم وجود دارد. یعنی هر چه میزان احساس رضایتمندی گردشگران نسبت به مردم ایران بالا رود، تمایل به گردشگری به سفر مجدد به ایران (بازگشت پذیری) نیز افزایش می‌یابد (هزار جریبی و نجفی، ۱۳۹۱)

- حاجی نژاد و همکاران (۱۳۸۸) در تحقیقی با عنوان تأثیرات گردشگری تجاری بر توسعه کالبدی فضایی مناطق شهری در شهر بانه انجام داده‌اند نتایج این تحقیق بیانگر آن است که رابطه‌ی آماری معناداری میان رشد گردشگری تجاری در شهر بانه با تغییرات بافت کالبدی و فضایی شهر وجود دارد، به طوری که افزایش جمعیت شهری، افزایش کاربری اراضی، افزایش ساخت و ساز واحدهای مسکونی و مجتمع‌های تجاری به همراه رشد مراکز اقامتی و پذیرایی، از بارزترین نمودهای این روابط و تغییرات برشمرده می‌شوند.

- رضازاده و دارایی (۱۳۹۰) در تحقیقی تحت عنوان "بررسی نقش گردشگری شهری در توسعه پایدار قشم" به این نتیجه رسیدند که برای رسیدن به توسعه پایدار از طریق تبلیغات، تسهیلات رفاهی اقامتی، گسترش مراکز خدماتی و بازارهای مدرن و سنتی، مرمت بناهای تاریخی و آموزش نیروی انسانی می‌توان به آن دست یافت.

تحلیل جامعه شناختی نقش توریسم بر توسعه پویا67

- تحقیقی توسط رحمان نورکوویچ^۱ در دانشگاه بوسنی و هرزه گوین از سال ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۵ انجام پذیرفته است که در این تحقیق، تاثیر گردشگری بر توسعه منطقه ای بوسنی و هرزگوین با توجه به توزیع منابع توریستی را مدنظر قرار داده است با توجه به روند کلی گردشگری بر جهان، گردشگری بر کل اقتصاد بوسنی و هرزه گوین تاثیر دارد (RAHMAN NURKOVIĆ: 1992)

- تحقیق دیگری در دانشکده تجارت دانشگاه دولتی «دالیارا» هند توسط «سلطان سینگ جاس ول»^۲ با عنوان «نقش صنعت توریسم در توسعه هند» انجام شده است هدف از این تحقیق بررسی نگرشها و رفتارهای هندیان نسبت به میهمانان خارجی و احترام بیشتر نسبت به آنها در زمان حضورشان می باشد همچنین بررسی نقش توریسم بر رشد اقتصادی هند می باشد این مقاله به صورت تحلیل ثانوی کار شده است همچنین این بررسی به دنبال راهکارهایی برای یافتن جلب بیشتر توریست در هند می باشد زیرا ساسیت دولت حمایت از این راهکارها برای افزایش درآمد از صنعت توریسم می باشد. (JASWAL: 2014)

- تحقیق دیگری به صورت مطالعه موردی در دانشگاه ماسی^۳ نیوزلند توسط رینا شیونس^۴ با عنوان اکوتوریسم و توانمند سازی جوامع محلی انجام شده است این تحقیق در ابعاد توانمند سازی اقتصادی، روانی، اجتماعی و سیاسی بررسی شده است نتیجه آنکه: چارچوب توانمندسازی به عنوان مکانیسم مناسب برای کمک به تجزیه و تحلیل اثرات اجتماعی، اقتصادی، روانی و سیاسی اکوتوریسم بر جوامع محلی ارایه شده است (SCHEYVENS, 1999)

با توجه به دیدگاههای موجود در زمینه گردشگری و ارتباط آن با توسعه و تحقیقات انجام شده قبلی از دید نگارنده چنین نتیجه گیری می شود، که گردشگری و اقتصاد گردشگری در حال تبدیل شدن به یکی از سریعترین صنایع رو به رشد جهان، ابزاری

¹-nurković

²- Jaswal

³- Massey

⁴ Scheyvens

برای ایجاد درآمد، از اصلی‌ترین ارکان اقتصادی جهان ونیز از مفاهیم، اشکال و ارکان توسعه پایدار قلمداد می‌شود و پارادایم پایداری به طور عام و در صنعت گردشگری به طور خاص به دغدغه‌ای جهانی تبدیل شده و در نوشتار توسعه گردشگری مفهوم پایداری به کانون اصلی مباحث علمی و دانشگاهی جهان تبدیل شده است اکنون با مشخص شدن ناپایداری‌ها و مضرات فراوان آنها در مسیر توسعه، پارادایم پایداری به عنوان مسئله‌ای مهم و ضروری نمود یافته و توجه مجامع جهانی را در طول دو دهه اخیر به خود جلب کرده است. به دنبال این چالش‌های جهانی، بحث‌هایی در خصوص ارتباط گردشگری و توسعه پایدار در دهه گذشته مطرح شد و گسترش یافت با توجه به اینکه رهیافت‌های مربوط به توسعه گردشگری در طی گذر زمان از مدل‌های رشد اقتصادی نوگرا به سمت رهیافت‌های پایداری حرکت کرده‌اند. رهیافت‌های پایدار می‌کوشند تا بین گردشگری به عنوان یک منبع سود آور و فعالیتی که می‌تواند به محیط‌های گردشگری و نیازهای اجتماعات آسیب برساند نوعی توازن برقرار سازند با توجه به پیشینه تحقیق و نظریات مطرح شده در ارتباط با نقش گردشگری در توسعه، متغیرهای مختلفی ذکر گردیده است از جمله مواردی که تاثیر گذار بر توسعه هستند به تغییر سبک زندگی بواسطه گردشگری، کمبود زیر ساخت‌های گردشگری، ایجاد درآمد، افزایش کیفیت زندگی، بهبود وضعیت اقتصادی ساکنان یک منطقه یا محله، بهبود وضعیت محیط زیست، ممانعت از مهاجرت ساکنان آن منطقه، توسعه زیرساخت‌های گردشگری و یا نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در توسعه گردشگری اشاره کرد و در پژوهش حاضر با توجه به متغیرها و فرضیات مطرح شده به دنبال بررسی تاثیرات گردشگری بر توسعه اقتصادی و زیرساخت‌های گردشگری و ایجاد اشتغال و درآمد هستیم تا بواسطه نتایج حاصله بتوان راهکارهای مناسبی در جهت توسعه صنعت گردشگری در مراغه باشیم.

فرضیه‌های پژوهش:

- به نظر می‌رسد گردشگری بر انسجام اجتماعی شهروندان تاثیر دارد.
- به نظر می‌رسد میزان گردشگری بر توسعه زیرساخت‌های گردشگری منطقه تاثیر دارد.

تحلیل جامعه شناختی نقش توریسم بر توسعه پویا69

- به نظر می رسد گردشگری بر میزان درآمد ساکنان منطقه تاثیر دارد
- به نظر می رسد میزان گردشگری بر ایجاد فرصت های شغلی برای ساکنان منطقه تاثیر دارد.

روش شناسی

این پژوهش از نوع تحقیقات علت و معلولی است روش گردآوری داده ها و اطلاعات در این پژوهش هم از داده های موجود و هم از طریق جمع آوری پرسشنامه می باشد. با استفاده از مطالعات کتابخانه ای و اسنادی به بررسی عاملهای توسعه پرداخته می شود در این تحقیق با علم به اینکه در طول ۱۰ سال گذشته تعداد گردشگران منطقه به بیش از ۱۰ برابر رسیده است در این تحقیق هدف این است که آیا زیرساختهای صنعت گردشگری به موازات تعداد گردشگران در شهر توسعه یافته است و در ادامه با استفاده از پرسشنامه ای که توسط محقق ساخته شده است می توان از دید کارشناسان اداره میراث فرهنگی و گردشگری و مدیران شهرستان بعلاوه گردشگران و دارندگان مشاغل مرتبط با گردشگری با این پرداخت که آیا زیرساختهای گردشگری به موازات افزایش تعداد گردشگران توسعه یافته است یا نه؟ و آیا گردشگری قادر است به توسعه شهر کمک کند و یا با چه ترفندی می توان به توسعه شهر با رویکرد گردشگری اقدام کرد. برای انجام این تحقیق با استفاده از پرسشنامه ساخت محقق از نمونه آماری که شامل سه گروه از افراد بودند مورد پرسش قرار گرفته اند الف) خبرگان گردشگری که شامل کارشناسان حوزه میراث فرهنگی و گردشگری و فعالین گردشگری و صاحبان حوزه گردشگری که ۳۰ نفر بودند ب) مدیران و صاحبان مشاغل مرتبط با گردشگری که ۵۰ نفر بودند ج) و ۵۰ نفر از گردشگرانی که از اکثر مناطق شهر دیدن کرده بودند و بیش از یک با به مراغه سفر داشتند البته لازم به ذکر است که پرسشنامه گروهها متفاوت از هم طراحی شده بود داده های این تحقیق با استفاده از روشهای توصیفی و تحلیلی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و با استفاده از آماره های توصیفی به توصیف متغیرها پرداخته شد برای تجزیه تحلیل رابطه بین متغیرهایی نیز از آزمون ضریب همبستگی اسپرمن و خی دو استفاده شده است در تحقیق حاضر سوالاتی در مورد توسعه زیر ساخت های گردشگری و متغیر انسجام اجتماعی، و افزایش در آمد و رونق شهر به صورت طیف لیکرت طراحی شده اند که ضریب آلفای آنها در جدول زیر آمده است.

ویژگی‌های جمعیت شناختی

افرادی که در این تحقیق مورد پرسش قرار گرفته‌اند شامل سه گروه از افراد بودند: الف) خبرگان گردشگری که شامل کارشناسان حوزه میراث فرهنگی و گردشگری و فعالین گردشگری و صاحبان حوزه گردشگری که ۳۰ نفر بودند ب) مدیران و صاحبان مشاغل مرتبط با گردشگری که ۵۰ نفر بودند ج) و ۵۰ نفر از گردشگرانی که از اکثر مناطق شهر دیدن کرده بودند. طبق اطلاعات این تحقیق ۸۳/۰۸ درصد از افراد مورد مطالعه مرد و ۱۶/۹۲ درصد از آنها زن هستند در تحقیق حاضر تعداد ۲۷/۶۹ درصد دیپلم، ۱۸/۴۶ درصد در سطح فوق دیپلم، ۳۰/۷۷ درصد لیسانس، ۲۳/۰۸ درصد در سطح فوق لیسانس و بالاتر می‌باشند طبق اطلاعات جدول بیشترین درصد افراد با ۳۰/۷۷ درصد در سطح فوق لیسانس و بالاتر قرار دارند ۱۶/۷ درصد از افراد مورد مطالعه ابراز داشته‌اند که گردشگری در مراغه رشد کمی داشته و ۲۶/۷ درصد رشد آن را متوسط و ۵۶/۷ درصد میزان افزایش گردشگر را زیاد اعلام کرده‌اند. این سوال از خبرگان گردشگری و صاحبان مشاغل مرتبط با گردشگری که جمعاً ۸۰ نفر بودند مورد سوال قرار گرفتند علاوه بر این براساس آمارهای اداره میراث فرهنگی و گردشگری شهرستان مراغه در ده سال گذشته تعداد گردشگران افزایش چشمگیری داشته است جدول زیر بیانگر تعداد افزایش گردشگر در طول ده سال را در ایام نوروز نشان می‌دهد. به طوری که اعداد جدول زیر بیانگر افزایش ۳ برابری گردشگری در طول ده سال گذشته را نشان می‌دهد.

جدول: تعداد گردشگران در سالهای مختلف را نشان می‌دهد

سال	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
تعداد گردشگر	۱۲۷۷۸۱	۱۲۹۰۰۰	۱۳۰۵۵۶	۱۵۵۷۲۴	۱۵۷۱۲۱	۲۰۱۷۹۰	۲۶۸۹۰۷	۳۲۲۵۴۸	۳۲۲۵۹۴

فرضیه شماره ۱: به نظر می‌رسد گردشگری در منطقه بر توسعه زیرساختها تاثیر دارد برای اثبات این فرضیه که آیا زیرساخت‌های مرتبط با گردشگری در ۱۰ سال گذشته رشد چشمگیر داشته یا نه از سه گروه آماری (نخبگان، صاحبان مشاغل مرتبط با گردشگری و گردشگرانی که در چند سال گذشته بیش از یک بار به مراغه مسافرت کردند) سوال شد که آیا زیرساختهای گردشگری در سالهای گذشته در مراغه رشد داشته‌اند یا نه که از این تعداد ۸۷ نفر (۶۷ درصد)

تحلیل جامعه شناختی نقش توریسم بر توسعه پویا71

زیاد ۳۹ نفر (۲۳ درصد) متوسط و تعداد ۱۳ نفر (۱۰ درصد) کم اعلام کردند برای اثبات این موضوع به سراغ اداره میراث فرهنگی و گردشگری که متولی اصلی صدور مجوز هتل ها و اماکن تفریحی و رستورانهای بین راهی بوده و واحد پیشه وران شهرداری که امار مربوط به واحدهای صنفی مختلف را در اختیار دارد و مهمانسرای ارگانهای مختلف مراجعه کردیم آمارها نشان از افزایش رشد واحد های صنفی مرتبط با گردشگری دارد.

جدول توزیع فراوانی میزان افزایش زیر ساخت های مرتبط با گردشگری را نشان می دهد

نام واحد صنفی	تعداد	نام واحد صنفی	تعداد
توسعه هتل بزرگ مراغه ۲۰۰ تخت	از ۴۵ تخت به	فروشنده صنایع دستی مورد به ۳۲	از ۹
احداث هتل آلیانس	۷۰ تخت	افزایش رستورانهای باغی در مسیر گردشگری سد علویان	از ۵ به ۲۵
احداث باشگاه فرهنگیان	۸۰ تخت	ایجاد و ساماندهی بازارچه سبزیجات کوهی و محلی مورد	۲
احداث مهمان سرای دانشگاه آزاد	۶۰ تخت	ایجاد محل دائمی نمایشگاهها و برگزاری نمایشگاههای مختلف در طول سال در طول سال	۱۰ نمایشگاه
مهمان سرای مخابرات	۳۰ تخت	محوطه سازی آثار تاریخی و ایجاد راه دسترسی به ۹ مورد	از ۲ مورد
توسعه هتل آریا ۷۰ تخت	از ۳۰ تخت به	صدور مجوز فعالیت فروشنده و محصولات لبنی محلی و ساماندهی بازارچه محصولات لبنی مورد به ۴۰ مورد	از ۲۰
فروشنده سوغاتی مراغه (سوجوق - ساسلوق - عسل و صابون مراغه)	از ۱۵ مورد به ۳۵	فروشنده خشکبار محلی مورد به ۵۵ مورد	از ۲۵
ایجاد پارک مسافر و اچیت ها	از ۲ مورد به ۹ مورد		

براساس اطلاعات جدول بالا مشاهده می شود که روند افزایش زیر ساختهای گردشگری روند صعودی خوبی در ده سال گذشته نشان میدهد که بیانگر توسعه زیرساختهای گردشگری همزمان با افزایش گردشگر می باشد به عبارتی با افزایش گردشگران نیاز به توسعه زیرساختها بوجود آمده و

۷۲.... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هفدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۲

در این زمینه توسعه ممکن گشته است در نتیجه رابطه افزایش گردشگر و توسعه زیرساختها معنی دار و مثبت می باشد

فرضیه شماره ۲- به نظر می رسد گردشگری در منطقه بر فرصت های شغلی تاثیر دارد

برای اثبات این فرضیه و اینکه در ده سال گذشته چه تعداد فرصت شغلی مرتبط با گردشگری در شهر ایجاد شده است به محل های تازه تاسیس شده مراجعه و تعداد مشاغل ایجاد شده را جمع آوری کردیم.

جدول تعدا اصناف با پتانسیل اشتغال زایی مرتبط با گردشگری را نشان می دهد

نام واحد صنفی	تعداد شغل ایجاد شده	نام واحد صنفی	تعداد
هتل بزرگ مراغه	از ۲۵ نفر به ۶۰ نفر	فروشنده صنایع دستی	۵۰ نفر
هتل آلیانس	۲۵ نفر	رستورانهای درون شهر و باغی در مسیر گردشگری سد علویان	۲۰۰ نفر
باشگاه فرهنگیان	۱۰ نفر	ایجاد و ساماندهی بازارچه سبزیجات کوهی و محلی	۸۰ نفر
مهمان سرای دانشگاه آزاد	۳ نفر	برگزاری نمایشگاههای مختلف در طول سال	۵۰ نفر
مهمان سرای مخابرات	۲ نفر	محوطه سازی آثار تاریخی و ایجاد راه دسترسی	۱۰ نفر
هتل آریا	از ۱۵ نفر به ۳۰	فروشنده و محصولات لبنی محلی و ساماندهی بازارچه محصولات لبنی	۶۰ نفر
فروشنده سوغاتی مراغه (سوجوق) - باسلوق-عسل و صابون مراغه	۴۱ نفر	فروشنده خشکبار محلی	۹۰ نفر
پارک مسافر و الاجیق ها	۱۴ نفر	تور لیدر	۱۰ نفر

براساس اطلاعات جدول بالا مشاهده می شود که تعداد مشاغل ایجاد شده مرتبط با گردشگری در سالهای گذشته نشان میدهد که بالای ۱۰۰۰ نفر در این حوزه اشتغالزایی شده است و با افزایش آمار گردشگران قطعاً آمار اشتغالزایی بیشتر خواهد شد لذا می توان نتیجه گرفت که با افزایش آمار گردشگران مشاغل جدیدی ایجاد شده است لذا این دو متغیر با هم رابطه معنی دار و مثبت دارند. فرضیه شماره ۳: به نظر می رسد گردشگری در منطقه بر انسجام اجتماعی تاثیر

دارد

تحلیل جامعه شناختی نقش توریسم بر توسعه پویا73

در این فرضیه هدف این است که آیا گردشگری و حضور گردشگران بر روی انسجام ساکنان شهری تاثیر گذار بوده است یا نه؟

جدول همبستگی اسپرمن حضور گردشگران با میزان انسجام شهری را نشان می دهد

		ensejam	turist
Spearman's rho	ensejam	Correlation Coefficient	1.000
		Sig. (2-tailed)	.262
		N	30

همبستگی میزان گردشگری با انسجام: از آنجائیکه متغیر گردشگری در سطح رتبه ای و انسجام در مقیاس فاصله ای سنجیده شده اند بنابراین از ضریب همبستگی اسپرمن استفاده نمودیم که طبق اطلاعات جدول بالا دو متغیر فوق همبستگی $r = .21$ با سطح معنی داری $p = .21$ وجود دارد به خاطر اینکه سطح معنی داری کمتر از $.05$ می باشد لذا همبستگی بین دو متغیر فوق معنی دار می باشد.

-فرضیه شماره ۴: به نظر می رسد گردشگری در منطقه بر درآمد مشاغل مرتبط با گردشگری تاثیر دارد

برای اثبات این فرضیه به سراغ صاحبان مشاغل مرتبط با گردشگری رفته و در مورد موضوع افزایش درآمد از آنها نظر خواهی شده است اطلاعات بدست آمده از ۵۰ نفر از مدیران و صاحبان مشاغل مرتبط با گردشگری در جدول زیر آمده است از آنها سوال شده که در طول ۱۰ سال گذشته تعداد گردشگران و مشتریان غیر بومی که به محل کسب شما مراجعه کرده و خرید می کنند چقدر افزایش یافته است، دلیل مد نظر قرار نگرفتن درآمد، افزایش نرخ تورم و بالا رفتن قیمت خدمات و کالاهای ارایه شده توسط این مراکز می باشد. به همین دلیل تعداد افزایش مشتریان و خرید آنها لحاظ شده است.

۷۴.... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال هفدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۲

جدول- تعداد مشاغل مرتبط با گردشگری در شهرستان می دهد

ردیف	شغل	زیاد		متوسط		کم	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱	هتل ها و رستورانهای باغی	۸	۶۶/۶۷	۳	۲۵	۱	۸/۳۳
۲	فروشنده محصولات لبنی	۴	۵۰	۲	۲۵	۲	۲۵
۳	فروشنده خشکبار محلی	۶	۷۵	۰	۰	۲	۲۵
۴	فروشنده سوغاتی مراغه(سوجوق-باسلوق-عسل و صابون مراغه)	۵	۶۲/۵	۱	۱۲/۵	۲	۲۵
۵	فروشنده صنایع دستی	۲	۳۳/۳۳	۳	۵۰	۱	۱۶/۶۷
۶	فروشنده سبزیجات کوهی و محلی	۶	۷۵	۰	۰	۲	۲۵
۷	کل	۳۱	۶۲	۹	۱۸	۱۰	۲۰

طبق اطلاعات جدول بالا ۳۱ نفر از افراد میزان افزایش مشتریان زیاد و ۹ نفر متوسط و ۱۰ نفر کم اعلام کرده اند به عبارتی ۶۲ درصد از مدیران مشاغل مرتبط با گردشگری میزان افزایش مشتریان خود در طول چند سال گذشته را زیاد، ۱۸ درصد متوسط و ۲۰ درصد کم اعلام کرده اند. پس براساس اطلاعات بدست آمده می توان گفت که بین افزایش گردشگری و درآمد مشاغل مرتبط با گردشگری می تواند رابطه مثبت وجود داشته باشد.

بحث و تفسیر نتایج

مهمترین توجیه برای توسعه گردشگری توانمندی بالقوه اش در امر توسعه بویژه در بستر کشورهای در حال توسعه می باشد گرچه گردشگری یک بخش مهم اقتصادی و اغلب محلی برای احیای اقتصاد شهری و روستایی در بسیاری از کشورهای صنعتی میباشد اما در جوامع در حال توسعه بطور مکرر گردشگری به عنوان یک عامل کاتالیزور و تسریع کننده ی توسعه مورد توجه قرار گرفته است.. (ازکیا و آقاجانی، ۱۳۹۴) لذا براین اساس در این تحقیق تلاش شد ابتدا به رابطه بین تعداد گردشگران و توسعه زیرساختهای گردشگری شهرستان پرداخت و در ادامه از طریق پرداختن به پتانسیل های گردشگری و اکوتوریسم، حتی ژئوتوریسم شناسایی و برجسته سازی آن، بتوان به راهکارهایی برای توسعه گردشگری پایدار اقدام نمود تا از این طریق بتوان قدمهایی برای توسعه و درآمد زایی در شهر بواسطه گردشگری برداشت.

تحلیل جامعه شناختی نقش توریسم بر توسعه پویا75

در این تحقیق سعی شده است با استفاده از دیدگاه و نظرات کارشناسان حوزه میراث فرهنگی و گردشگری به آزمون فرضیات مورد نظر پرداخت که نتایج حاصل از داده های بدست آمده از نظرات کارشناسان بیانگر آنست که: از تعداد افراد پاسخگو (۱۳۰ نفر) به سوالات تحقیق ۸۳/۰۸ درصد مرد و ۱۶/۹۲ در صد زن با میانگین سنی ۴۳/۵۶ سال هستند که ۲۳/۰۸ درصد این افراد دارای تحصیلات فوق لیسانس و بالاتر می باشند و ۳۰/۷۷ درصد لیسانس، ۱۸/۴۶ فو دیپلم و ۲۷/۶۹ درصد از پاسخگویان دارای تحصیلات دیپلم بودند ۵۶/۲۵ در صد از افراد مورد مطالعه اذعان داشتند که تعداد گردشگران در طول ده سال گذشته رشد زیادی در شهرستان داشته است که این امر براساس آمار اداره میراث فرهنگی و گردشگری تایید می شود که بین سالهای ۸۸ تا ۹۸ تعداد گردشگران در حدود ۳ برابر شده است که آمار های ارایه شده در زیر نمایش داده می شود:

در طول ده سال در حوزه مشاغل مرتبط با گردشگری در حدود بالای ۱۰۰۰ شغل در حوزه های مختلف ایجاد شده است

براساس فرضیات مطرح شده در جدول بالا رابطه بین افزایش گردشگری با متغیرهای ، توسعه زیرساختهای گردشگری، انسجام اجتماعی ، میزان درآمد و ایجاد فرصت های شغلی معنی دار بوده می باشد.

نتایج این تحقیق بیانگر رابطه معنی داری بین متغیر توسعه زیرساختها با گردشگری است به عبارتی با افزایش تعداد گردشگران زیرساخت ها نیز توسعه یافته است که این امر در تحقیق ازکیا و آقاجانی (۱۳۹۴) و شاهی و مجتبی زاده (۱۳۹۵) و جاس و ل (۲۰۱۴) و حاجی نژاد و همکاران (۱۳۸۸) تایید شده است

طبق نتایج این تحقیق انسجام ساکنان شهر هم با افزایش گردشگر بیشتر شده و به قولی رابطه بین این دو متغیر معنی دار می باشد

طبق نتایج تحقیق میزان درآمد ساکنان شهر با گردشگری رابطه معنی داری وجود دارد که در تحقیق جاسول (۲۰۱۴) این مورد نیز ثابت شده است.

نتایج بدست آمده حاکی از آن است که بین افزایش گردشگران و بیشتر شدن فرصت‌های شغلی مرتبط رابطه معنی‌داری مشاهده شده است که این امر در تحقیقات شاهی پور و مجتبی زاده (۱۳۹۵) و ابراهیمی کوهبند و ایزد (۱۳۹۳) نیز ثابت شده است

- راهکارهایی برای توسعه گردشگری براساس یافته‌های تحقیق
برای تحقق اهداف گردشگری در منطقه مراغه با توجه به یافته‌ها، اقدامات و راهکارهای زیر پیشنهاد می‌گردد:

- تدوین و اجرای انواع طرح‌ها و برنامه‌های جامع گردشگری در مقیاس منطقه‌ای
- شناسایی جاذبه‌های گردشگری در مناطق مختلف مراغه و بهره‌برداری بهینه و درست از آنها برای اشتغال‌زایی

- اجرای برنامه‌های گسترده تبلیغاتی جهت معرفی اماکن تاریخی و فرهنگی، طبیعی و حضور مداوم و چشمگیر گردشگری شهرستان در برنامه‌ها و همایشهای منطقه‌ای، استانی و کشوری بخصوص در مسیر اتوبان تهران تبریز تا بدین وسیله بتوان مسافران را تشویق کرد تا در هنگام مسافرت از سمت تهران به تبریز از مسیر اتوبان به سمت مراغه تغییر مسیر دهند.

- با توجه به اینکه مراغه دارای چندین چشمه آبهای درمانی می‌باشد سرمایه‌گذاری دولتی و جذب سرمایه‌گذار بخش خصوصی برای توسعه این مناطق و ایجاد فضای مناسب برای حضور گردشگران پیشنهاد می‌شود تا از این طریق زمینه برای اشتغال‌زایی و هم‌درآمدزایی فراهم شود.

- تخصیص بهینه منابع برای سرمایه‌گذاری و توزیع امکانات براساس اولویت‌دهی به مناطق زودبازده گردشگری در مراغه

- احداث و ایجاد پناهگاه‌های مختلف کوهستانی در دامنه کوه سهند برای اسکان کوهنوردان و افرادی که قصد صعود به قله را دارند می‌تواند فضا را برای حضور کوهنوردان و گردشگران ورزشی مهیا سازد.

- گسترش گردشگری ورزشی با توسعه و فراهم‌سازی زیرساختهای ورزشی و برگزاری مسابقات و همایشهای مختلف ورزشی و حضور تیمهای ورزش شهرستان

در لیگ های مختلف کشور با حمایت مدیران شهری تا از این طریق زمینه را برای گردشگران و تماشاگران ورزشی مهیا ساخت

- پیشنهاد می شود بابت بهره گیری از مشارکت مردم و نهادهای مردم نهاد جهت ادره مراکز گردشگری برای بالا بردن کیفیت خدمات و ایجاد درآمد بهتر در این حوزه اقدام اساسی صورت گیرد

- استفاده از توان تشکیلاتی، قوانین و مقررات برای کاهش مخاطرات و از بین رفتن چشم اندازهای طبیعی و محیط زیست

- ایجاد بازارچه های محصولات کشاورزی و دامی و سبزیجات کوهی در کنار اماکن تاریخی و همچنین برگزاری نمایشگاههای این محصولات در زمان حضور گردشگران

- ساماندهی مسیر سد علویان و رودخانه صوفی چای برای سرمایه گذاری بخش خصوصی و جذب گردشگر

منابع

- ابراهیمی کوهینه، م. و، & ایزد، ا. (۱۳۹۳). تحلیل پیامدهای توسعه گردشگری بر توسعه مناطق روستایی (مطالعه موردی: دهستان کسلیان استان مازندران). *فصلنامه راهبردهای توسعه*، ۱، ۸۳-۷۱.
- ازکیا، م. (۱۳۹۵). *توسعه و توسعه نیافتگی روستایی ایران*. تهران: اطلاعات.
- ازکیا، م. و، ایمانی، ع. (۱۳۹۴). *توسعه پایدار روستایی*. تهران: اطلاعات.
- ازکیا، م. و، آقاچانی، ح. (۱۳۹۴). تحلیل جامعه شناختی تاثیرات صنعت گردشگری بر توسعه منطقه ای استان گیلان (مورد مطالعه: شهرستان رشت). *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۷، ۷.
- حاجی نژاد، ع. و، پورطاهری، م. و، احمدی، ع. (۱۳۸۸). *تأثیرات گردشگری تجاری بر توسعه کالبدی فضایی مناطق شهری مطالعه موردی: شهر بانه*. پژوهشهای جغرافیای انسانی.
- حموی، ی. (۱۳۶۲). *برگزیده مشترک یاقوت حموی*. (م. پ. گنابادی، مترجم) تهران: امیرکبیر.
- خانیا، پ. (۱۳۸۵). فرصتها و چالشهای توریسم ایران در توسعه هزاره. *فضای جغرافیایی* (۱۶)، ۱۵۳-۱۷۲.
- ذکایی، م. (۱۳۹۱). مصرف و سبک زندگی: رویکردها، مسائل و آسیب ها. *رسانه* (۳)، ۱-۳۳.
- رضازاده، ف. و، محمدی، ف. و، رفیعیان، م. (۱۳۹۲). نقش رویکرد دارایی مبنا در توسعه پایدار محلی (محلله امامزاده تهران). *باغ نظر*، ۴۸-۳۹.
- سپهروند، (۱۳۸۱) *مراغه در سیر تاریخ*، تبریز، انتشارات احرار

- شاهی پوره س. و مجتبی زاده، ح. (۱۳۹۵). تحلیل پیامدهای گردشگری روستایی بر توسعه روستای کنوان. محیط‌شناسی، ۴۲(۳)، ۶۴۸-۶۳۷.
- موسایی، میثم؛ هاشمی، سمیه؛ ابراهیمی، میترا؛ (۱۳۹۱). بررسی جامعه‌شناختی توسعه پایدار گردشگری در ایران؛ موانع، چالش‌ها، راهکارها. فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد شوشتر، ۲۵-۵۰.
- هزار جریبی، ج. و محمد ملک، ن. (۱۳۹۱). بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در ایران (با رویکرد جذب گردشگران خارجی). جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، ۱۳۳-۱۴۶.
- Jabareen, y. (2008). a new conceptual framework for sustainable development. *journal of environment development and sustainable*, 2(10), 179-192.
- Jaswal, S. S. (2014) Role of Tourism Industry in India's Development. *Journal of Tourism & Hospitality*.
- Kates, R., Parris, T.M., & Leiserowitz, A.A. (2005). What is sustainable development? Goals, Indicators,. *Washington DC*, 3(47), 8-21.
- Kline, A. (2005). Social capital. The social economy and community development. *Development journal of Oxford University*, 140-173.
- Maclaren, V. (1996). Urban Sustainability Report. *Journal of the American Planning Association*, 148-184.
- nurkovic, r.(1992). Influence of Tourism on the regional development of Bosnia and Herzegovina. *University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina*. (۲)۲,
- Scheyvens, R. (1999). Ecotourism and the empowerment of local communities. *Tourism Management*, 20, 249-245.
- Timberlak, L., Holmberg, J. (1991). Defending the Futur. *A Guid to Sustainable Development*